KOMMUNESEKTORENS ORGANISASJON
The Norwegian Association of Local and Regional Authorities

NFD, KDD, KLD
Sendes digitalt

Vår referanse: 26/02066, Tuva Jørgensen
Arkivkode: 0
Deres referanse:
Dato:23.06.2026

REGJERINGENS ARBEID MED MINERALER

KS viser til regjeringens arbeid med mineraler og oppfølging av mineralstrategien fra 2023.

KS vil med dette brevet formidle noen betraktninger om behov for statlig støtte i lokale prosesser, nødvendigheten av å sikre legitimitet for etableringer, helhetlig tilnærming til bruk av arealressurser, regelverksutvikling bygget på prinsippet om lokaldemokrati og selvstyre. Helt avgjørende for kommunale beslutninger er også spørsmål om eierskap og forvaltning, samt forutsigbarhet i statlig medfinansiering.

Behov for statlig støtte

Nasjonal satsing på mineraler krever gode lokale løsninger, og skal strategien lykkes må mange kommuner avsette egne arealer til satsing. Mineralnæringen er arealkrevende. Det har den til felles med andre viktige satsinger som sol- og vindkraft, og også etablering av datasenter. Etableringene har betydning for omgivelsene utover at store arealer beslaglegges, herunder for innbyggerne som opplever endringer i levemiljø, bosetting- og sysselsettingsmønster. Prosjektene har også stor påvirkning på fremtidig næringsutvikling i andre sektorer. De samlede kumulative effektene av initiativene og prosjektene har stor betydning for innbyggerne og kommunene, og dersom kommunene som ønsker å åpne for å gjennomføre nasjonalt viktige prosjekter skal være i stand til å gjennomføre, kreves det støtte fra statlige myndigheter. Ulike kommuner har ulike ressurser og behov, og for mange vil det være nyttig med faglig oppfølging, beslutningsstøtte, økonomiske støtteordninger m.v. Flere kommuner har fått økonomisk støtte i sine prosjekter, men vi etterlyser en mer systematisk tilnærming for å sikre forutsigbarhet for kommunene som står i disse sakene.

Sikring av lokaldemokrati og legitimitet

Norge har noe tradisjon for gruvedrift, men det er få aktive gruver i dag. Saker om etablering er komplekse for kommunene, og det er vanskelige problemstillinger blant annet knyttet til deponering av overskuddsmasser og hvordan det overordnede målet om sirkularitet skal nås. Også i land med lang gruvehistorikk med positive virkninger på samfunnet, som Sverige, har den globale etterspørselen etter kritiske mineraler ført til nye utfordringer. Konfliktnivået i sakene har økt. Kommunene opplever press på å åpne for utvidelser og nye utvinninger, og at staten utfordrer selvstyret i beslutningsprosessene. Andelen personer som er negative til gruvevirksomhet har økt over tid. Det er viktig at Norge tar erfaringene fra naboland på alvor for å sikre legitimitet og forankring for de norske etableringene.

Dersom lokaldemokratiet skal fungere, må selvstyret løftes frem og respekteres også her. Det er de lokale folkevalgte som har nærhet til innbyggerne, og kjenner innbyggernes behov og de lokale forholdene best. Det er de folkevalgte som vedtar arealplaner og som skal styre samfunnsutviklingen også i arealpolitikken. De store spørsmålene om fordeling må vedtas på lokalt nivå gjennom arealplaner og kommunale utviklingsstrategier.
Kommunen skal ikke kun ivareta hensynet til enkeltprosjektene, men se helheten. Tilgangen på ressurser er ikke ubegrenset, og mange arealer er egnet for flere konkurrerende virksomheter. I tillegg krever all virksomhet og tilrettelegging en fungerende infrastruktur, og næring som fører til arbeidsplasser krever også gode løsninger for utvikling av bomiljø. Når en kommune skal vurdere om arealer skal settes av til mineralutvinning, må den også se på det totale behovet for infrastruktur, energi, bolig, tjenesteyting, annen næring, skoler, barnehager og andre kommunale tilbud, friluftsliv, natur, og turisme. Betydningen av kommunens ansvar for utviklingen og forvaltningen, og kommunens kunnskap om lokale forutsetninger, må være bærende ved implementering av mineralstrategien.

Helhetlig tilnærming

KS har forståelse for det nasjonale behovet for utvinning av kritiske mineraler og tilrettelegging for energiproduksjon i tilknytning til «*det grønne skiftet*» opp mot målene om omstilling og sikring av de europeiske verdikjedene. Behovet forsterkes av den geopolitiske situasjonen og satsingen på nasjonale forsvars- og forsyningsinteresser. Det er likevel viktig å minne om at det – også når det haster – er viktig å sørge for at løsningene blir riktige i både nåtid og fremtid når det gjelder konsekvenser for lokalsamfunnet og gode demokratiske prosessene. KS registrerer at kommunene må håndtere spørsmålet om avsetting av areal til store prosjekter av nasjonal viktighet – som vind- og solkraft, kjernekraft, datasenter m.v. – mer eller mindre samtidig. Samtidig finnes det ikke en helhetlig tilnærming til hvordan Norge skal utnytte nasjonalt viktige naturressurser under ett, og hvordan påvirkningen på lokalsamfunn og befolkning skal håndteres. Det er spesielt krevende for kommuner å skulle prioritere hvilke nasjonale satsinger som bør gjennomføres lokalt når sentrale spørsmål om naturressurser, råvareutvinning og energiforsyning ikke er ivaretatt i en helhet.

Det er ikke i noens interesse at mineralforekomster og andre prioriterte satsinger behandles stykkevis. Det gir en situasjon hvor alle særinteresser hele tiden er like viktige, og det øker planpresset og arealkonfliktene. Kommunene forventer at staten kan koordinere og kommunisere sitt eget syn på interesser av nasjonal karakter, og at det etableres en samhandling med kommunene om hva som er forventet av dem knyttet til helheten.

Regelverksutviklingen må bygge på prinsippet om lokaldemokrati og selvstyre

KS ser med bekymring på at regelverksutformingen tar tid, og at tilnærmingen er stykkevis og delt. Som eksempel kan nevnes pågående forskriftsarbeid knyttet til mineralloven – som minst er delt i to forskrifter, hvorav den viktigste delen foreløpig ikke har vært på høring. Et annet eksempel er forslaget om at kommunene skal være forpliktet til å gi tillatelse til motorferdsel i utmark for leting etter mineraler. Det siste er et inngrep i selvstyreretten, og her prioriteres én næring foran mange. Det er også krevende for kommunene at letingen går raskere enn regelverksutformingen, og ikke minst at leting etter mineraler i lov prioriteres foran kommunens egne politisk vedtatte utviklingsmål.

Det må legges opp til gode prosesser, som ikke presses på tid eller kunnskap slik at kommunen ikke kan underlegge sakene en grundig og demokratisk behandling. Store beslutninger om hele kommunens fremtidige bruk av arealer og utviklingsretning krever godt forankrede beslutninger. Både administrasjon, kommunale utvalg og kommunestyret må få tilstrekkelig med tid til å motta og sette seg inn i det nødvendige saksunderlaget. Her er det også viktig å se sammenhengen mellom de ulike beslutningene som tas etter ulikt regelverk – letetillatelse, motorferdsel, tillatelse etter mineralloven, lokalisering, beslutning om plan m.v. Beslutningen om lokalisering av uttak må på samme måte som beslutningen om hvorvidt det skal gjennomføres planarbeid, ligge på kommunalt nivå for å sikre demokratisk forankring. For at beslutninger om lokalisering og planarbeid skal være reelle og ikke fastlagt på forhånd, må regelverksutformingen bygges på prinsippet om lokaldemokrati og selvstyret. Hvis det ikke gjøres, vil situasjonen kunne bli den at lokaldemokratiet ikke får reell mulighet til å virke som fastsatt i grunnloven.

Staten må ta del av samfunnskostnadene – kompensasjonsordning og avtaleinstitutt

Samfunnskostnader som oppstår som følge av satsing på mineralutvinning for å ivareta nasjonale og europeiske interesser, bør ikke bæres av én enkelt kommune. Selv om kommunen nok kan få noen arbeidsplasser, er erfaringen fra andre land at det først og fremst er «*fly in, fly out*».

Dersom kommunene skal kunne bygge opp lokalsamfunn som støtter opp om gruvedrift, og hvor driften kan føre til tilflytting og ikke fraflytting, må det også satses på utdanning til sektoren i Norge. Det vil være krevende for kommuner å skulle legge til rette for store, permanente inngrep med påvirkning på nærmiljøet dersom virksomheten ikke fører med seg samfunnsutvikling på lokalmiljø. Som kjent fra Fensfeltet er utrednings- og planarbeidet alene kostbart, og i tillegg fører driften med seg konsekvenser og kostnader over lang tid. I tillegg til selve gruveetableringen, som legger beslag på arealer, kreves det ofte omfattende investeringer i tilknyttet etablering og drift og vedlikehold av infrastruktur som veier, havner og andre anlegg. Disse kostnadene vil i hovedsak falle på kommunen, og omfanget er det vanskelig å si noe konkret om på et tidlig tidspunkt. KS mener at det bør utredes en kompensasjonsordning for å kompensere berørte kommuner for samfunnskostnader som kommunene ikke bør bære alene. Det bør vurderes etablering av avtaleinstitutt for dette.

KS har tidligere pekt på behovet for utredning av kompensasjon til kommuner, og behovet er etter vårt syn forsterket etter prosessene knyttet til Fensfeltet m.v. Det er behov for en modell som gir sikkerhet for at det ikke er kommunen som tar hoveddelen av kostnadene med etablering av satsingen og det som er nødvendig infrastruktur for nye anlegg av nasjonal betydning. I dag står kommunene for hoveddelen av kostnadene, samtidig som hoveddelen av gevinsten tilfaller staten og utviklingsselskapene. I realiteten innebærer det at det er kommunen som tar kostnaden for nasjonalt viktige prosjekter – enten de gjennomføres eller ikke.

Nasjonalt eierskap og selskapsetablering

Vi ser også at det er vedtatt å utrede om det skal opprettes nasjonalt mineralselskap, og at det skal sikres at forskriftene til mineralloven gir nødvendige verktøy for å ivareta norske sikkerhetspolitiske interesser. For kommunene vil det i tilfelle statlig eierskap være viktig at statens rolle som samfunnsaktør fortsatt er tydelig, selv om staten i slike tilfeller også opptrer som næringsaktør. Dette bør inngå i utredningen.

KS mener at spørsmålet om eierskap og norsk og europeisk forvaltning av mineralressurser er avgjørende for forutsigbarheten og råvaretilgang. Mineralstrategien legger opp til styring av verdikjedene inn mot EU, men kommunene opplever at partskonstellasjonene er sårbare for endringer. Vi registrerer at selskapene selges ut av landet, og flere av de store norske mineralfeltene kontrolleres i dag av amerikanske og kanadiske selskaper. Det samme skjer i andre land. Eierstrukturen endrer seg underveis, og den som gjennomførte planprosessen er ikke den samme som gjennomfører utvinningen. Regulering av eierskap, systemer for forvaltning og nasjonal organisering for å ivareta norske og europeiske interesser er avgjørende faktorer for kommunes beslutninger.

***

Med ønske om en god sommer

Helge Eide
Områdedirektør Samfunn, velferd og demokrati

Torild Fagerbekk
Avdelingsdirektør samferdsel, plan og miljø